

1. INLEDNING

Det är i regel ingenting problematiskt eller gåtfullt med många av de vanliga sätt vi har att tala om det som är utsagt, förutsatt eller antytt i språklig kommunikation i alldagliga sammanhang.¹ Tänk t.ex. på en politiker som anklagar sin motståndare för att denne i sitt uttalande gör den outtalade förutsättningen att lågkonjunkturen kommer att bestå under de närmaste fyra åren. De flesta med något intresse för politik förstår det utan vidare och vi skulle i många fall kunna peka ut vad det är som gör att något är outtalat, förutsatt eller bara antytt i en text eller ett uttalande. Men kanske skulle vi då tvingas hänvisa till någonting utanför texten eller uttalandet, något sammanhang som inte är direkt utpekad men som på något sätt hänger ihop med det som omtalas. En politiker kunde tala om den ekonomiska tillväxttakten om två år så att det av hans sätt att välja sina ord framgår att han förutsätter att lågkonjunktur då fortfarande råder.

Man kunde i många fall parafrasera uttryck som ”han eller hon förutsätter (antyder) det och det”, genom att säga ”han eller hon *talar som om* det och det vore fallet”. Vi kan alltså låta något vara utsagt och bara antytt i en text eller ett uttalande genom att på olika sätt välja våra ord, vårt sätt att formulera oss, vårt tonfall, etc.

Allt detta är som sagt ingenting problematiskt eller gåtfullt. Vi tar spontant och oavsiktligt saker för givna i vad vi säger till någon, saker som förblir outtalade, men som på olika sätt visar sig, t.ex. hur vi bedömer den situation i vilken vi befinner oss, vem den tilltalade är, vad han eller hon vill eller förväntar sig. En vits eller en skämtsam formulering som även ett barn förstår kan fungera just genom att något bara blir antytt.

¹ Denna uppsats är en reviderad version av ett föredrag vid ett tvärvetenskapligt seminarium som ägde rum under vårterminen 1999 vid Sigtunastiftelsen. Seminariets tema var det utsagda. Pär Segerdahl har gett värdefulla synpunkter på en tidigare version av uppsatsen.

Det outtalade är en aspekt på vår språkliga kommunikation, som inte alla som kan ett språk är medvetna om, och som vi inte heller behöver vara medvetna om. Man behöver inte veta vad det betyder ”att antyda någonting” i vad man säger för att kunna göra ett uttalande som antyder eller visar någonting som inte är utsagt.

Det filosofiskt problematiska med idén om det outtalade i det uttalade, uppstår när man leds till frågor av exempelvis följande slag: Hur kan frånavaror av ord bära mening? Hur kan det icke uttalade, själva tystnaden, ha ett innehåll? Hur kan ett meddelande överföras ”mellan raderna” i en text?

Det outtalade ter sig som en filosofisk gåta när man låter sig utmanas av frågor som dessa på ett särskilt sätt; när man leds till att renodla idén om det utsagda mot bakgrund av en föreställning om det explicit utsagda, det i klartext formulerade, eller det bokstavligt uttryckta. Att det outtalade ter sig problematiskt och gåtfullt beror nästan alltid på att man har en alltför förenklad och begränsad föreställning om det uttalade.

Man glömmer bort de skiftande användningar vi har av distinktionen mellan det utsagda och det icke utsagda, mellan det antydda och det klart uttryckta; man ser inte hur dessa distinktioner själva är beroende av de omständigheter i vilka de används. För den som står utanför en viss språkgemenskap kan det förefalla som om mycket är uttalat och bara antytt i samtal mellan dem som är hemma i språkgemenskapen. Vad som kan betecknas som uttalat eller bara antytt i en viss samtalssituation är ofta förbundet med de beteenden och förväntningar som räknas som normala eller typiska för situationen eller för de inblandade personerna. Detta är en typ av exempel på användningen av distinktionen mellan det utsagda och det icke utsagda. Andra exempel finner vi i anslutning till vissa typer av texter. Vad som är uttalat i en filosofisk eller religiös text kan anses vara utsagt i kommenterande eller förklarande texter. Många utläggningar av filosofiska och religiösa texter är skrivna i det syftet, men då också mot bakgrund av en förutfattad mening om den form som det klart uttalade måste ha. Det outtalade blir bestämt mot bakgrund av en norm för det klart utsagda som kan vara en del av vad som håller ihop en viss tolkningstradition eller intellektuell gemenskap.

När de skiftande användningarna av distinktionen glöms bort förvandlas den till något av en absolut dikotomi, som bärs upp av ens föreställningar om det klart utsagda och av de språkformer som upphöjts till norm för vad det innebär att uttrycka sin mening klart och fullständigt.

Jag vill alltså ge följande råd: när du finner det i språket utsagda, antydda eller förutsatta filosofiskt problematiskt, bör du misstänka att det är din föreställning om det klart utsagda, det fullständigt formule-

rade, det bokstavligt uttryckta, som är problematisk. Ty om det är något egendomligt med att frånvaron av ord kan bära mening, är det då inte något egendomligt att orden och satserna i det klart utsagda meddelandet *i sig själva* kan bära mening?

2. SPRÅK OCH HANDLANDE

I ett utförligt och noggrant utarbetat lexikon är ords mening förklarade, men orden är förklarade med andra ord. Och i språkläran förklaras hur ord kan kombineras för att bilda påståendesatser, frågor, uppmaningar, osv., men också detta förklaras med ord. Till sist kan emellertid ord inte förklaras bara med ord. Språk är inte bara system av uttrycksformer, det är också mänskligt handlande. Det är aktiviteter, användande av tecken, som är sammanvävt med människors beteenden och sätt att vara och leva. Det är i dessa (i regel outtalade) förhållanden som språket har sin början.

Vad som inte finns i lexikon och grammatik är ordens användningar: sägandet, benämmandet, påståendet och frågandet *som göranden*, vilka ett barn börjar tillägna sig just som göranden innan det kan lära sig språkläran. Ett barn kan säga saker innan det kan lära sig vad det är att "säga någonting"; det kan använda ord innan det lär sig vad "ord" är. I ordens användningar i komplicerade mänskliga omständigheter finns de outtalade förutsättningar genom vilka något överhuvudtaget kan bli klart uttalat.

I stället för att fråga oss: "Hur är det möjligt att överföra ett innehåll mellan raderna i en text?", så bör vi fråga oss: "Hur är det möjligt att överföra ett innehåll *på* raderna i en text?" – Då kommer vi att finna att all läsning i en mening är "läsning mellan raderna".

Den förenklade och begränsade föreställning om det klart utsagda, det explicit uttryckta, som tenderar att göra det utsagda till något gåtfullt och problematiskt, härrör, tror jag, till stor del från den klassiska språkläran, eller rättare sagt, föreställningen härrör från den normativa roll som språklärens termer, begrepp och kategorier har fått i våra intellektuella traditioner. Språklärens begrepp om, och perspektiv på, den språkliga kommunikationen, har fått gälla inte bara som ett verktyg vid språkstudier, utan som svar på filosofiska frågor om språkets natur, om hur språk egentligen är beskaffade, hur språk i grunden är uppbyggda. Språkläran har därigenom dragit upp en gräns mellan vad som är språk och vad som är icke-språkligt. Men det är en gräns som är problematisk, och som inte alltid varit explicit uttalad som språkfilosofiska teser och ställningstaganden. Gränsdragningen utgörs av sammanhållande men outtalade förutsättningar i filosofiska traditioner, i språk teori och språk-

undervisning, och har förmedlats indirekt genom sättet att arbeta, sättet att ge vikt och betydelse åt vissa sidor av mänskligt språk, på bekostnad av andra.

Det jag säger här är egentligen inte någon kritik av språkläran som ett praktiskt verktyg för att lära människor läsa och skriva, eller som ett hjälpmedel för att lära ut främmande språk, för tolkning och översättning av texter eller för studier av och jämförelser mellan olika språk. Dessa mer praktiska syften har emellertid assimilerats med språkideologiska syften, i vilka verktygen och hjälpmedlen tas som normer och läggs till grund för exempelvis allmänna begrepp om det välformulerade och klart utsagda.

Men är våra språk så beskaffade att det överhuvudtaget kan finnas allmänna, formella kriterier för vad som är klart uttryckt, kriterier som skulle gälla oberoende av vad som uttrycks, oberoende av de omständigheter som råder och vad någon vill säga med ett visst uttryck i de omständigheterna? Om man skulle ta den lyckade kommunikationen (att man får någon att förstå vad man har på hjärtat i en viss situation), som kriterium på det klart utsagda, så är det inte alls självklart att det klart utsagda sammanfaller med det grammatiskt välformulerade. Vi talar i allmänhet inte grammatiskt korrekt. Ett yttrande som har den grammatiska formen av en påståendesats kan mycket väl fungera som en fråga i ett visst sammanhang. Exempelvis när någon säger till någon annan "Du har läst boken" med en viss betoning eller med en undrande blick. Att yttra något med en undrande blick är ingen grammatisk kategori, men det är en väsentlig aspekt på vad som sägs i en sådan situation. Man skulle vilja säga att dessa blickar är "talande", precis som orden de belysningar, och det är de naturligtvis, de hör väsentligen till talandet av språket, till sätten på vilka vi gör oss förstådda – om vi kallar vad de säger för något "antytt" eller "outtalat", så är det blott från språklärens perspektiv.

Om det i något sammanhang är fråga om att i ord uttrycka något som är svårt att uttrycka (t.ex. en speciell upplevelse eller erfarenhet) så kan det vara naturligt att med det "klart uttryckta", mena den träffande formuleringen. En sådan formulering kan vara träffande just för att den genom liknelser och analogier bara antyder vissa saker eller för att den lämnar vissa saker outtalade. För den som finner formuleringen träffande, som berörs av den, är det knappast något problematiskt eller gåtfullt att något är outtalat i formuleringen – om det nu ens är riktigt att säga att något skulle vara outtalat i den. Det är i regel i någon yttre aspekt på den träffande formuleringen som det kan te sig som om den lämnar något outtalat. Den kanske lämnar något outtalat enligt språklärens, logikens

eller den vetenskapliga sakprosans formella kriterier på det explicit utsagda. Men varför skall vi ge någon av de aspekterna en överordnad särställning? Vi ger dem en normativ särställning när vi fastslår att formuleringen lämnar något outtalat, för i många fall skulle vi tvärtom säga att en träffande liknelse talar klart.

Den "lyckade kommunikationen" är emellertid ett komplicerat kriterium, eftersom det inte är ett formellt kriterium. Det är normalt inte så komplicerat när det gäller direkta svar på frågor som "Hur mycket är klockan?", "När går bussen?" eller "Vad får vi till middag?", men i många situationer är det inte givet i förväg vad som skall tas som kriterium på att ett samtal är lyckat. I vissa samtal kan det vara först under samtalets gång som det (i bästa fall) blir klart för en vad man vill säga till den man talar med, och hur det skall sägas. Ens förhållande till den man talar med kan förändras under samtalet, vilket i sin tur påverkar vad man vill säga, och hur man uttrycker det.

Något liknande gäller vid läsningen av vissa texter. Kanske inte vid läsning av matrecept eller tågtidtabeller, men av vissa litterära, filosofiska eller religiösa texter där något framstår som dunkelt och utsagt mot bakgrund av vad läsaren kanske förväntade sig att finna i texten. Sådana texter kan förändra ens förväntningar och sätt att betrakta saker. Man kan finna något i texten som man inte förväntade sig att finna där, något överraskande, som gör att det som föreföll dunkelt och outtalat klarnar som när en dimma lättar.

3. ÄR SPRÅKET EN KOD?

Jag har kallat den traditionella språklärans språkkonception för förenklad och begränsad genom att den tenderar att skjuta undan den aspekt på vårt språk i vilken det är handlande och mänskligt beteende. Språket som användande av ord och uttryck i mänskliga omständigheter görs till något sekundärt i förhållande till vad man vill se som "språket självt", nämligen språket som det system av tecken, eller den kod, som är bestämd och beskriven av språkläran eller språkteorin. Genom undervisning i språklära, läsning och skrivning har vi alla fått tillgång till de standardiserade kodnycklarna så att säga, till det i orden och satserna kodifierade innehållet. Vi är därför benägna att se det innehållet som det i klartext utsagda.

Hur skall man i det synsättet göra rättvisa åt det förhållandet att även det blott antydda eller outtalade spelar en viktig roll i mänsklig språklig kommunikation? Det ligger nära till hands tänka så här: språket är en kod även i en vidare mening än den som ges av den traditionella språk-

läran. Språket är en kod på flera olika nivåer, för vilka vi emellertid inte alltid känner kodnycklarna. Ett öppet och klart utsagt meddelande kan samtidigt innehålla indirekta eller dolda meddelanden. Man blir benägen att dra slutsatsen att de kodnycklar som språkläran tillhandahåller inte är tillräckliga för att avkoda dessa dolda meddelanden. Språkläran måste utvidgas för att också ta hand om det outtalade.

Men kodmetaforen vilseleder. Den utgår från åtskillnaden mellan tecken och användandet av dessa tecken. Språket som kod är själva systemet av tecken, med bortseende från användningarna. I kodkonceptionen av språk tänker man som om orden, satserna och texterna, förutom sin utsagda mening, också kan ha ett fördolt innehåll *i sig själva som tecken*. Men det outtalade (i den för oss intressanta meningen) finns i användningarna av tecknen, i språkets liv.

Tänk till exempel på beskrivningen av ett samtal, en dialog i en roman eller novell, där författaren har beskrivit, inte bara de samtalandes yttranden, utan till yttrandena fogat beskrivningar av typen: "utbrast hon plötsligt", "sade han medan han sakta reste sig för att gå", "frågade hon med ängslig röst", etc. Det som här är uttalat är naturligtvis inte utsagt med ord i samtal av det slaget, men kan ändå vara väsentligt för vad de samtalande kommunicerar till varandra. Och att läsaren kan förstå den kanske mycket komplicerade innebörden av ett sådant samtal utifrån enkla beskrivningar av drag i samtalssituationen, beror dels på den plats som detta samtal har i berättelsen som helhet och dels på läsarens egen erfarenhet av mänskliga omständigheter och samtal av liknande slag.

Är det då inte på sin plats att här tala om språkliga yttrandens "kontextberoende"? Jag vill undvika den termen eftersom det är en språk-teoretisk term. Den inbjuder till att teoretisera om det "beroende" det är fråga om här, som om beroendet vore förmedlat genom någon språklig, social eller pragmatisk mekanism. Det beroende jag vill peka på här är en sorts *omedelbart* beroende i liv och handling, och inte något som är förmedlat genom en mekanism.

Det kan också vara frestande att här tala om kroppsspråkets roll i samtal mellan människor. Jag tror emellertid att man bör vara lite misstänksam även emot detta begrepp. Det är uppenbarligen bildat mot bakgrund av språklärans föreställning om det vanliga verbala eller skrivna språket som språk "i egentlig mening", vilket, till skillnad från kroppsspråket, *inte* skulle vara väsentligen förbundet med tonfall, gester, åtbörder, och mänskliga beteenden och sätt att vara i allmänhet. Idén om kroppsspråket får därmed snarare en tendens att förstärka synen på språk som självständiga system av tecken som betraktas åtskilda från de mänskliga omständigheter där de används. Det är detta betraktelsesätt som gene-

rerar föreställningen om det outtalade som något gåtfullt. Idén om kroppsspråket bidrar därför inte till att göra det outtalade mindre problematiskt.

I denna bemärkelse menar jag alltså att idén om det utsagda som något viktigt men på samma gång problematiskt och gåtfullt, är betingad av en föreställning om det klart utsagda som kommer från den traditionella språkläran. Med den språkuppfattningen kommer det utsagda alltid att dra sig undan språklärans och språketeorins försök att fånga in det, och det förblir något oåtkomligt och gåtfullt. Det drar sig undan så som det slående i en träffande liknelse drar sig undan och försvinner när man försöker formulera den "i klartext".

4. LÄRANDET I LIVET

Låt oss försöka göra aspekten på språket som handlande och mänskligt beteende lite mer konkret genom att erinra oss några drag i den tidiga språktilläggnelsen. Barn börjar tala runt tvåårsåldern. Det är en del av deras normala utveckling, till vilken det också hör att t.ex. de lär sig äta själva. Men man säger också att de börjar *lära sig sitt modersmål*, och då finns det en risk att man tänker alltför mycket på "lärandet" ur språklärans synvinkel som resultat av undervisning: kunskaper och färdigheter förvärvade genom instruktion och träning i vissa tekniker, bara med den skillnaden att det sker på ett mer oorganiserat och oplanerat sätt än i skolsituationen. Man glömmer bort det "lärande i livet" som är en del av att vara ett barn som lever bland människor i den mänskliga verkligheten, och som inte är resultat av undervisning, instruktion eller träning.

Visst förekommer det att vi undervisar barn mer eller mindre formellt redan innan barnet börjar skolan, men det förefaller vara relativt lite av ett barns tidiga språk som man lär det aktivt genom något som liknar formell undervisning. Detta varierar naturligtvis i olika miljöer, men även i uppväxtmiljöer där det förekommer lite undervisning så lär sig barn tala. Det förefaller mig som om den tidigaste språkinläringen, på ett helt annat sätt än den formella skolundervisningen, är mer sammanvävd med barnets personliga liv, med vad det vill, tycker om, tycker är roligt, tycker illa om, barnets temperament, hur det reagerar på olika situationer etc., hur man gör, brukar göra och förhålla sig i olika avseenden i en viss familj, bland kamrater, etc.

Intressant i det sammanhanget är hur enormt mycket ett barn lär sig fram till fem, sex års ålder – trots alla tänkbara missförstånd av språkliga tekniker och "ostensiva definitioner" som man kunde hitta på om man tänker på språktilläggnelsen ur språketeorins perspektiv, med de komplicerade fonetiska, syntaktiska, semantiska, och kommunikationsinter-

aktiva mekanismer, som i det perspektivet antas ligga bakom även de enklaste yttranden.

Tänk exempelvis på uttryck som barn lär sig så där på en gång – som ofta är förknippade med något som de finner lustfyllt, något som de vill göra, något som starkt upptar deras uppmärksamhet, etc. Ta ett uttryck som ”gå ut” – som förälder har man knappast någon tanke på att de skulle kunna missförstås som om det innebar att man blott skulle öppna dörren eller gå i trappan. Men man kan också erinra sig fall där barnet förstår ett uttryck för en viss aktivitet eller en viss plats utifrån en detalj det tyckte var rolig, eller kanske tvärtom obehaglig, i den aktiviteten eller på den platsen. Liknande kunde sägas om tillägnelsen av uttryck som ”gunga”, ”glass”, ”titta en ballong”, ”åka och bada” – eller ”inte åka hem”. När ett barn börjar umgås och leka med kamrater så dyker det upp nya s.a.s. ”personliga motiv”, eller spontana behov, att ta nya uttryck till sig.

Man kunde kanske säga att det är just på grund av att det inte är formell träning i tekniker som den tidigaste språkinläringen ofta går så lekande lätt – som musik. Det är som om barnet ibland spontant känner vad som är ett passande eller träffande uttryck i någon situation. Och man kan ibland bli förvånad när de plötsligt korrekt använder ett uttryck som man bedömde som alltför avancerat med tanke på barnets ålder. I många fall kunde det kanske vara bättre att jämföra den tidiga språkinläringen just med att lära sig musik, lära sig en melodi, uppfatta tonfall som hör till vissa typiska situationer, stämningar och förhållningssätt. Barn lär sig tidigt uppfatta tonfall och röster – vilket för övrigt också hundar gör!

Här kunde man ha användning av betydelsen ”lek” i tyskans ”Spiel”, när man med Wittgenstein talar om ”Sprachspiel”. För när ett barn börjar förstå och kunna använda ett uttryck så är det ofta jämförbart med att börja kunna delta i en lek, i ett samspelande med andra.

Denna typ av spontan språktillägnelse ”i livet” upphör inte i och med att man börjar skolan. Tänk t.ex. på att lära sig en ny fackterminologi i någon vetenskap, där man ju först brukar få formell undervisning om termernas definitioner. Trots att det inte behöver vara någon brist i de formella förklaringarna av termerna, kan man ändå känna att man inte förstår förrän man fått termerna införlivade med sätt att samspela med andra i samtal, diskussioner, seminarier, etc. Det finns något outtalat i de verbala förklaringarna som man bara kan få tillgång till som aktör i de verksamheter där termerna används, och det måste man tillägna sig som nybörjare, ja i viss mening ”som ett barn”.

Det är klagörande att tänka på den filosofiska frågan om förhållandet mellan språk och verklighet i samband med den tidiga språktillägnelsen.

Man kan där inte särskilja frågan om hur språket fungerar från frågan om hur verkligheten är beskaffad. Att som barn lära sig hur den mänskliga verkligheten är beskaffad i olika avseenden är en del av språktilläggnelsen, och omvänt. Det är inte som två åtskilda "kunskapsområden", utan snarare två olika aspekter på en och samma utvecklingsprocess. Det är t.ex. en del av att lära sig färgspråket (användningen av orden "rött", "vitt", "blått", etc.) att lära sig att det finns färgade föremål och kunna känna igen dem. Det är en del av att lära sig "rörelsespråket" (användningen av orden "sakta", "fort", "stanna", "stilla", etc.) att läsa sig att saker och ting rör sig. Att skilja levande och handlande varelser från döda ting är en del av att lära sig använda ord för känslor som t.ex. "arg", "ledsen", "rädd", etc. Redan i två-, treårsåldern vet ett barn att dockan inte är ett barn "på riktigt", och i regel utan att det fått någon undervisning om det.

Den stora mängd saker som ett barn tillägnat sig fram till skolåldern kunde man kalla för den uttalade grund på vilken vår gemensamma alldagliga språkliga kommunikation vilar.

Om det är något problem med allt som vanligen är uttalat i vad vi tillägnat oss som människobarn, så är det det att vi inte uppmärksammar det; det är t.o.m. svårt att göra det. Det ligger liksom för nära inpå oss för att vi skall se det. Att vi inte uppmärksammar allt detta beror till stor del på att vi normalt inte har någon anledning att göra det eftersom vi alla delar dessa sätt att vara, reagera och bete oss. Vi har anledning att göra det när det t.ex. uppstår avvikelser och störningar i ett barns språkliga utveckling, men också när det uttalade ter sig filosofiskt gåtfullt.

5. DET OUTSÄGLIGA

Det förhåller sig annorlunda med det "uttalade" när det gäller frågor om "livets mening" och "tillvarons yttersta gränser", och som förmedlas genom bilder, liknelser, och analogier i många filosofiska och religiösa texter, och i vissa litterära verk. Här kan man säga att det uttalade är det utsägbara eftersom de frågor och angelägenheter som sådana texter gäller inte har någon hemort vare sig i det vanliga, alldagliga språket, eller i de gängse sekulariserade intellektuella diskurserna. Det uttalade närmar sig det utsägliga, om vilket det ter sig som om allt bara kan antydast och ingenting sägas. Något av detta är andemeningen i Wittgensteins *Tractatus*, där man bl.a. finner aforismerna: "Satsen kan inte uttrycka något högre", "Att förnimma världen som ett begränsat helt är det mystiska", "Det utsägliga finns visserligen. Detta visar sig, det är det mystiska" (*Tractatus*, §§ 6.42, 6.45, 6.522).

Det finns flera skäl till att det antydda men outtalade i denna bemärkelse är annorlunda och svårare att utreda. Ett skäl är att de budskap som förmedlas i religiösa eller metafysiska texter ofta har det till synes paradoxala anspråket vara något allmängiltigt, samtidigt som detta allmängiltiga bara är tillgängligt såsom något personligt, som en individuell människas egen erfarenhet – en erfarenhet som fått en särskild vikt och betydelse i en människas liv, och som får ett slags uttryck i den människans sätt att leva.

Det är en vanlig tendens i vår tid att förknippa det allmängiltiga med det objektiva, det icke-individuella, det opersonliga. Mot bakgrund av den tendensen kommer det utsägliga, såsom något endast personligt tillgängligt, att undandra sig alla förklaringar och framstå som något subjektivt, privat eller ”enbart psykologiskt”. Det hamnar därför lågt på den offentliga värdeskalan av livets viktigheter. I det perspektivet förlorar allt tal om ”tillvarons yttersta gränser” sin allvarliga, existentiella mening. Att respektera detta allvar, att erkänna det utsägliga i den religiösa eller metafysiska meningen, kan dock inte, enligt min mening, betyda att vilja invertera den offentliga värdeskalan, eller att försöka ge det subjektiva något av den offentliga objektivitetens allvar och viktighet. Det betyder snarare att *resignera* och ge upp denna strävan i insikten om att de angelägenheter det gäller är alltför allvarliga för att kunna inplaceras och mätas i de offentliga värdeskalorna. En religiös bild eller ett metafysiskt uttryck kan bara förklaras med en annan bild eller liknelse, på väsentligen samma nivå, men en som vänder sig till någon, och som är så anpassad till dennes speciella problem, erfarenheter och livssituation att den berör honom eller henne.

Detta är, som jag ser det, vad det kan betyda att ”finna kodnyckeln” till många religiösa, filosofiska eller poetiska texter, inte minst när den som söker, finner och berörs av de förklarande orden är en och samma person. Det visar också hur kodmetaforen är än mer vilseledande i dessa fall, eftersom den leder oss till tanken att det utsägliga är något fördolt i själva texterna, snarare än i människors liv och livshållning. Metaforen är vilseledande också för att den föder idén att koden skulle kunna knäckas inom ramen för någon teologisk, litteraturvetenskaplig eller annan teoretisk diskurs. Vad dessa verksamheter kan bidra med för att göra texters innehåll tillgängliga för oss har naturligtvis sitt värde, men de kan inte ge oss vad vi måste finna själva.